

С. І. Моцак

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті на основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність поняття «загальна культура майбутніх учителів історії», виокремлено її основні компоненти. Йдеться про культурологію як дисципліну. Розкрито теоретичні основи та практичні напрями формування загальної культури майбутнього вчителя-історика.

Ключові слова: загальна культура майбутнього вчителя історії, культура, духовність, компоненти загальної культури, формування загальної культури студентів, культурологія.

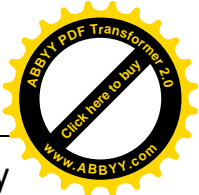
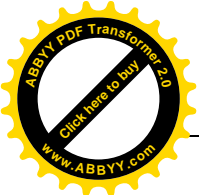
Постановка проблеми. У сучасних умовах удосконалення системи вищої освіти України ключовим питанням залишається відродження культурно-творчої місії вищих навчальних закладів, перехід до культуротворчої системи освіти в цілому. Необхідність такого оновлення пов'язана з тим, що існуюча система не забезпечує вирішення поставленого завдання – формування культури майбутніх спеціалістів, у якій поєднуються високий професіоналізм і духовне багатство. Сьогодні чітко усвідомлюється, що освіта і культура, розвиваючись у взаємодії, забезпечують творчий взаємозв'язок моральних та інтелектуальних якостей особистості, необхідних майбутньому спеціалістові.

Вища освіта повинна готувати майбутнього вчителя історії до виконання як професійних, так і культурних функцій. Саме структура і функції майбутньої педагогічної діяльності визначають основні напрями загальнокультурної підготовки майбутніх учителів історії у процесі викладання різних дисциплін гуманітарного циклу.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літератури показав, що проблема формування загальної культури почала обговорюватися в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Культурологічні ідеї були тісно пов'язані з розв'язанням проблем формування професійних якостей майбутнього вчителя.

Розробкою проблеми культурної підготовки майбутніх спеціалістів як основи змісту й організації навчально-виховного процесу в педагогічній школі займалися педагоги, серед яких А. Алексюк, М. Данилов, М. Кузьміна, Б. Єсипов, В. Загвязинський, Г. Ільїна, В. Лозова, В. Онищук, В. Паламарчук, В. Підкасистий, П. Підласий, М. Скаткін.

Питання формування загальної культури вчителя історії розглядалось методистами: Є. В'яземською, О. Стреловим, Н. Гавриловою, І. Озерським, А. Стражевим, О. Волобуєвим, С. Єжовою.

Оскільки вищий заклад освіти – це лише ланка у ланцюжку соціальних інститутів, що формують культуру майбутнього вчителя історії, реформування вищої педагогічної освіти розглядається як багатоаспектна проблема, яка має важливе соціальне й наукове значення, така, що потребує нового педагогічного мислення, інших, відмінних від використаних у системі авторитарної педагогіки підходів у забезпеченні гуманітарного впливу на індивідуальний розвиток кожного студента.

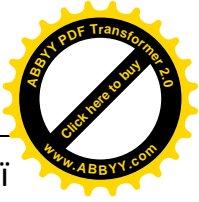
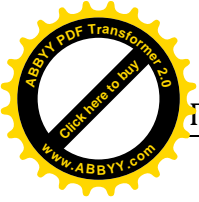
Мета статті полягає у розкритті теоретичних основ та практичних напрямків формування загальної культури майбутнього вчителя історії.

Виклад основного матеріалу. Культурне відродження вищої педагогічної школи, необхідність вирішення складних соціальних, економічних і духовно-моральних проблем спонукають по-новому дивитися на існуючу систему розвитку вищої освіти, на її здатність функціонувати в умовах ринкових відносин, забезпечувати збереження і нарощування інтелектуального і культурного потенціалу суспільства.

Аналізуючи історичний розвиток вищої педагогічної школи, слід відмітити, сучасний учитель історії помітно відчуває на собі нестачу тієї педагогічної культури, яку ми втратили. У зв'язку з цим перед науковцями сьогодні стоїть глобальна проблема підняття престижу педагогічної інтелігенції, розвиток її творчих вільних думок, завдання удосконалення підготовки студентів як у професійному, так і в загальнокультурному аспектах. Головним змістом такої підготовки є розкриття взаємозв'язку професійної і базової культур майбутнього вчителя, оскільки нові соціально-економічні умови суспільства починають висувати суттєві вимоги до творчої, вільно мислячої особистості [3].

Серед напрямків, які ведуть до засвоєння духовно-моральних цінностей і формування ділового ставлення до своєї майбутньої діяльності, можна виділити два головних. Перший напрямок – майбутній учитель самостійно розвиває свої духовні потреби, шукає шляхи духовного збагачення як основу творчого зростання, всебічного оволодіння професією. Другий – створення системи і умов цілеспрямованого культурно-ціннісного виховання через процес освіти у вищій педагогічній школі [3].

Сучасна загальнокультурна підготовка майбутнього вчителя історії передбачає насичення духовним, моральним, культурно-естетичним змістом як навчальної, так і позанавчальної діяльності студентів. Значення загальної культури сучасного вихованця педагогічної школи полягає в тому, що в період навчання у вищому закладі освіти він повинен одержувати ті необхідні загальнокультурні знання, які будуть базовими в його майбутній творчій діяльності [7, 83].

Таким чином, аналіз культурологічної й психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити такі основні компоненти загальної культури студентів педагогічного вузу: система знань і інтересів особистості, що забезпечує культурний кругозір і формує ерудицію майбутнього фахівця; система переконань, яка формується на основі інтересів, культурних переваг і ціннісних орієнтацій; система умінь, що формується в процесі аналізу й оцінки творів мистецтва, загальнокультурних явищ життя, гуманістичних аспектів своєї майбутньої діяльності.

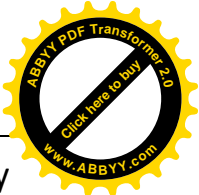
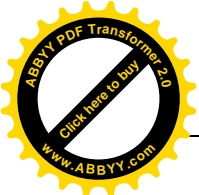
Виходячи з цього, під загальною культурою майбутніх учителів історії ми розуміємо ступінь їх вихованості, інтелігентності, моральності, духовності та володіння системою знань, інтересів, умінь, переконань та навичок, що необхідні для організації навчального процесу в школі на належному високому рівні [4].

При моделюванні процесу формування загальної культури майбутнього вчителя історії необхідно враховувати, що відмова від традиційної догматичної системи вищої педагогічної освіти обумовлює необхідність переходу від вузькопрофесійної підготовки до широкої загальнокультурної і фундаментальної освіти, де будуть приділяти увагу індивідуальним схильностям, здібностям і можливостям студента [6, 23].

Необхідно змінити акценти в підготовці випускника вищої школи. Він повинен бути не лише фахівцем з історії, але насамперед людиною культури. Сучасна ж загальнокультурна підготовка майбутнього вчителя історії повинна включати різні види мистецтва, історію, філософію, літературу, музику тощо. У процесі розгляду завдань формування загальної культури у вищій педагогічній школі виникає необхідність змінити її роль і місце в нових умовах розвитку системи освіти і виробити нові підходи у підготовці фахівців на основі духовно-моральних цінностей, її найважливішою передумовою можуть стати навчальні дисципліни, що мають культурологічну спрямованість. Саме вона озброює духовно-моральним імунітетом проти безкультурності, цинізму й аморальності [8, 67].

Більш нетрадиційним і неоднозначним є феномен духовної культури. Її унікальність і значущість передбачає залучення сучасної молоді до забутих духовних традицій, де простежується становлення цінностей, ідей гуманізму, де виховувалася висока культура людських почуттів.

І, нарешті, народна культура: вона була, є і буде міцним фундаментом, на якому ґрунтуються світова та національна культури. Мудрість відношень, етика й естетика життя суспільства, багатющий фольклор, побутовий етикет і обрядовість, – усі ці істотні її прояви потребують ретельного вивчення та дослідження з боку вчених-культурологів.

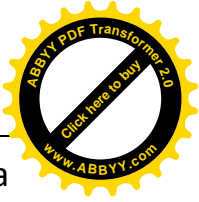
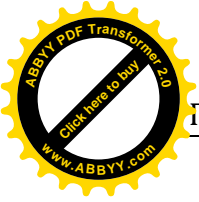
На навчальну дисципліну «культурологія» сьогодні є попит, і тому залишається лише не скомпроментувати її в очах студентів. Необхідно поставити головне завдання в підході до цієї науки: оснастити її змістовними заняттями, методологічною чіткістю й тиражуванням дидактичних матеріалів, аудіо-, відео- комплектами, дати комп'ютерне забезпечення змісту курсів.

Культурологія як єдина дисципліна перебуває в стадії становлення й формується на базі таких наук, як антропологія, соціологія, психологія і педагогіка. Як показує аналіз наукової літератури, культурологія не є дисципліною з єдиними установками й предметом. Можна виділити дві групи установок і цінностей: одна орієнтована на міжкультурне розуміння й спілкування, на цілісний опис культури, на порівняльний аналіз культури, а інша – на істину, теоретичний опис культури. Вивчаючи культурологічну дисципліну в такому ракурсі, педагог може зробити цей предмет цікавим, захоплюючим, творчим. Адже важливою особливістю тут є зацікавленість студента й викладача в тому, щоб самим спробувати зрозуміти таємницю культури та її еволюції. Функції процесу загальної культури у вищому педагогічному навчальному закладі полягають у тому, що вони повинні сприяти: розвитку загальнокультурних інтересів студентів і можливостей емоційно сприймати навколишній світ; освоєнню моделей культурно-моральних операцій або дій стосовно художньо-естетичних об'єктів і передачі знань, ціннісних орієнтацій традиційного та актуального характеру; активізації творчого ставлення до навколишньої дійсності, до себе, до діяльності на основі цінностей.

Найважливіше для розвитку культури особистості – зберегти спадкоємність і послідовність при формуванні системи знань.

Вивчення досвіду загальної культури студентів у вищих педагогічних навчальних закладах свідчить, що кожна дисципліна, яка викладається, у тому числі й не гуманітарна, має власний підхід до виховання ставлення студентів до культури. Тому процес загальної культури розуміється як сукупність змісту форм, засобів і методів освіти, що розвиває особисту, культуру майбутнього фахівця, на аксіологічних основах визначає її якість і культуроємність, що веде до подолання формальності в навчально-виховному процесі [8, 45].

Найважливішою умовою успішності навчального процесу може стати пошукова діяльність викладачів і студентів, спрямована на вироблення науково-педагогічного мислення у майбутнього вчителя та шляхів його формування, створення творчого суперництва між студентами [2].

Таким чином, система вищої педагогічної освіти повинна бути націлена на відтворення в студентів цілісної картини культурного процесу, що обумовлює специфіку їхньої свідомості та діяльності. Критерієм ефективності освіченості майбутніх учителів виступає їхня загальна і професійна культура.

Гуманітарні знання повинні перетинатися з професійними, постійно удосконалюючись і наповнюючись творчим змістом, художньо-естетичним інтересом діяльності майбутнього вчителя-фахівця [5, 59].

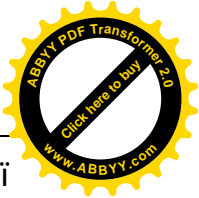
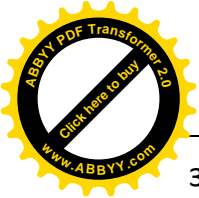
Зовнішній культурний вплив на студентів не буде мати успіху, якщо навчальна інформація, яка складається з загальнокультурних понять, визначень, ілюстрацій, не буде сприйнята тими, хто навчається. Глибина, тривалість і виховна ефективність сприйняття залежать від наявності в студентів художнього інтересу, потреб у спілкуванні з творами мистецтва, з викладачем як носієм і джерелом знань з історії і теорії світової, національної культури [7, 15].

У процесі формування загальної культури студентів, необхідно виховувати в майбутнього вчителя історії самостійність мислення, навчити не просто засвоювати культуру, але, в першу чергу, самостійно орієнтуватися в ній, відбираючи необхідне для своєї майбутньої професійної діяльності, а також допомогти вже зі студентської лави виробляти свою індивідуальну модель культури [7].

Загальна культура є основою оцінки життєвих явищ, фундаментом подальшої соціалізації особистості і впливає на види соціальної активності, визначає пріоритетні напрями додатку енергії, знань. Зустріч з явищами культурного життя – творчий процес. Надійним гарантом правильної оцінки творів літератури, музики, живопису є достатній рівень загальної культури [5].

Висновки. Отже, складовими загальної культури особистості є: система знань, яка передбачає знання про історію культурних процесів світового і національного плану, поняття й знання про теорію мистецтва, твори музики, театру, живопису; здатність до емоційно-ціннісних оцінок навколишнього життя; наявність власної художньої моделі світу; система вмінь, які зумовлюють здатність до культурно-творчої діяльності.

Для серйозного духовного перетворення сучасного студента необхідні активні дії як з боку вищої школи, так і з боку самих же викладачів. Адже майбутнє культурне багатство вчителя повинно діяти вже сьогодні. У міркуванні щодо цього варто замислитися над тим, яку культуру може створити майбутній фахівець, якщо йому дати необмежені можливості, і яке місце він у ній буде займати. Звідси так необхідні сьогодні розробки програм культурологічного виховання, що повинні бути розраховані на найближчу й віддалену перспективи, програми

загальнонаціонального напрямку, а також програми цілісної культурної стратегії нашого суспільства, де будуть охоплені та враховані історичні, національні й культурні традиції людей, що живуть у різних регіонах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берельковский И. Методика преподавания истории в общеобразовательной школе : учеб. пособие / И. Берельковский, Л. Павлов. – М. : ПОМАТУР, 2001. – 335 с.
2. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Современная педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.
3. Мітюров Б. Н. Педагогічна майстерність вчителя історії / Б. Н. Мітюров. – К. : Рад. шк., 1966. – 127 с.
4. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2006. – 328 с.
5. Слостенин В. А. Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : Изд-во Магистр, 1997. – 224 с.
6. Студеникин М. Т. Методика преподавания истории в школе : учеб. [для студ. высш. учеб. заведений] / М. Т. Студеникин. – М. : ВЛАДОС, 2002. – 240 с.
7. Формирование профессионально-педагогического мастерства учителей : сб. науч. тр. / [ред. А. Е. Марон]. – М. : АПН СССР, 2006. – 83 с.
8. Чернилевский В. Д. Технология обучения в высшей школе / В. Д. Чернилевский, О. К. Филатов. – М. : Педагогика, 1996. – 234 с.

РЕЗЮМЕ

С. И. Моцак. Формирование общей культуры учителя истории в высших учебных заведениях Украины.

В статье на основе анализа психолого-педагогической литературы определена суть понятия «общая культура будущих учителей истории», выделены ее основные компоненты. Идет речь о культурологии как дисциплине. Раскрыты теоретические основы и практические направления формирования общей культуры будущего учителя-историка.

Ключевые слова: *общая культура будущего учителя истории, культура, духовность, компоненты общей культуры, формирование общей культуры студентов, культурология.*

SUMMARY

S. Motsak. A forming of History teacher's common culture at the higher establishments of Ukraine.

In the article it is determined the essence of conception «common culture of future History teachers», parted on the base of analysis and psychological pedagogical literature the main components of students of Pedagogical higher school. It is opened theoretical bases and practical directions of main culture's formation of future History teacher.

Key words: *common culture of future History teacher, spirituality, the main components of student's common culture, student's common culture's formation, culturology.*